

ČVUT
Fakulta architektury

Konverze národní kulturní památky
Kvasírna tzv. Spilka
bratislavského pivovaru Stein

Původní a vložené – rekonstrukce, přestavby, obnovy a přestavby architektury

Michal Pietor

Obsah

Abstrakt

1. Úvod	str. 02
2. Bouda Masár Architekti	str. 03
2.1. Ateliér Ivan Kubík	str. 03
2.2. Herbert Zrnovský	str. 04
3. Areál bratislavského pivovaru Stein – historický vývoj a kontext	str. 05
4. Kvasiareň pivovaru Stein – Herbert Zrnovský	str. 10
5. Kvasiareň pivovaru Stein tzv. Spilka – Bouda Masár Architekti	str. 14
6. Záver	str. 20
7. Zdroje a použitá literatúra	str. 21
8. Dodatočné prílohy	str. 22

Abstrakt

Práce rozoberá nedávnu konverziu národnej kultúrnej pamiatky, ktorou je bratislavský pivovar Stein. Okrem stručnej histórie a kontextu výstavby tohto celého areálu bude rozoberaný aj osud, ktorý postihol celý súbor stavieb a výstavba komplexu tzv. Stein2. Ťažiskom práce je analýza jedinej zachovanej časti tohto pivovaru a tou je práve zrekonštruovaná kvasiareň resp. Spilka. V kapitolách je ústrednou témou kritická analýza uchopenia tejto prestavby a náhľad na novo vložené funkcie do tejto kvasiarne. Zároveň sú zhodnotené nové rezidenčné a administratívne priestory, ktoré vyrástli na pôvodnom zbytku tohto industriálneho areálu a strata historickej hodnoty, ktorá niesla nie len historické kvality, ale aj architektonické, typologické, koncepčné a v neposlednom rade sentimentálne hodnoty. Táto práca neslúži ako návod na to, ako sa stavať k pamiatkam a ako viesť rekonštrukcie, lebo neexistuje ideálne riešenie, avšak poskytuje náhľad do tejto obnovy a dostavby, ktorá si zobrala svoju historicko-architektonickú daň.

1. Úvod

Pre začiatok treba upozorniť, že sa nejedná o typickú obnovu pamiatky, lebo stavba na rozdiel od tradičných pamiatok¹ mala priemyselný charakter, čím sa radí medzi slovenský historický industriál, ktorého jedinečne postavenie v rámci pamiatok je nespochybniteľné². Avšak nejeden človek nevníma tieto priemyselné stavby ako hodné titulu pamiatky, tento problém sa pravdepodobne viaže k nepochopeniu samotnej industriálnej architektúry, voči ktorej vznikla značná apatia, keďže v očiach verejnosti sa na prvý pohľad jedná iba o nefunkčnú architektúru bez slávnych mien architektov. Značne tomuto problému prispievajú i sociálno-politické dôvody. Celým problémom je, že tieto stavby sú zväčša spájané s daným politickým (socialistickým) režimom, ktorý tu bol. Práve tento režim bol reprezentovaný proletariátom, ktorý v týchto stavbách pracoval a bol, a najmä dnes aj je, vnímaný ako „podradný“. Zároveň aj samotný režim tieto budovy staval za účelom ohúriť verejnosť, čo vlastne režim dokáže³. Centrálné riadené hospodárstvo, odobratie súkromných majetkov a socialistická propaganda tvoria dokonalú alchýmiu pre vznik averzie voči stavbám z tohto obdobia. Avšak práve dnes môžeme vidieť, že mladšia generácia opäť začína vidieť tieto stavby v inom svetle a vracia sa ich ochrana a sú ním priradované tituly národných kultúrnych pamiatok. Dôvod môžeme vidieť v rôznych motívoch napríklad fakt, že daná generácia režim nezažila a preto nevnímajú ten sociálno-politický kontext alebo aj v tom, že už máme dostatočný časový odstup, ktorý nám umožňuje vnímať tieto stavby ako historicky hodnotné⁴.

Pri obnove industriálnych budov sa zväčša pozeráme na úplne iné aspekty a kontext je oproti tradičnému pamiatkovému diskurzu⁵ špecifický. Pri tradičnom diskurze zväčša obnovujeme pamiatky, ktorých predošlé funkcie sú zlučiteľné s dnešnou dobou, avšak pri industriálnych stavbách málo kedy sa stretne s možnosťou obnoviť pôvodnú funkciu, práve pri tomto pivovare by to bolo veľmi diskutabilné, keďže priemyselný objekt by podľa novodobých štandardov územného plánu nemal byť umiestnený v bytovej zóne zástavby, v tomto kontexte treba zohľadniť možnosť výnimky pre jestvujúce objekty. Taktiež ale netreba zabúdať, že dnešné priemyselné stavby majú celkom iné požiadavky na priestory, hygienu a osvetlenie a aj tento fakt znemožňuje obnovu pôvodnej priemyselnej funkcie. Z toho dôvodu sa k priemyselným stavbám treba stavať sofistikovanejšie a to v podobe konverzie. Dôvod prečo sa táto rekonštrukcia označuje za konverziu kvasiarne je prostý – daný priemyselný objekt totiž po obnove zmení funkciu a prispôsobí sa na dnešný obraz využitia, ktorý je v súlade využiteľnosti, ale aj v súlade s územným plánom a stavebnými požiadavkami.

¹ Tento termín uvádza: Laurajane Smith, in: *Uses of Heritage*, vyd. Routledge, 2006 – prebratý a citovaný v: Nina Bartošová, Katarína Haberlandová, in: *Industriál očami odborníkov/pamätníkov*, Bratislava 2016, s. 17, kap. 1

² Nina Bartošová, Katarína Haberlandová, in: *Industriál očami odborníkov/pamätníkov*, Bratislava 2016, s. 25 – 27, kap. 1

³ Martin Kusý, in: *Architektúra na Slovensku 1945 – 1975*, Bratislava 1976 + Nina Bartošová, Katarína Haberlandová, in: *Industriál očami odborníkov/pamätníkov*, Bratislava 2016, s. 34, kap. 2

⁴ Nina Bartošová, Katarína Haberlandová, in: *Industriál očami odborníkov/pamätníkov*, Bratislava 2016, s. 35, v. 2, kap. 2 – vid'. ref. 1

⁵ Nina Bartošová, Katarína Haberlandová, in: *Industriál očami odborníkov/pamätníkov*, Bratislava 2016, kap. 1

2. Bouda Masár Architekti

Jedná sa o dvojicu architektov, ktorí sú autormi konverzie kvasiarne pivovaru Stein, ktorá je hlavným rozoberaným predmetom práce. Vedúci architektonickej spoločnosti sú architekti Peter Bouda a Ivan Masár. Obaja rodáci z Bratislavy narodení v 50-tých rokoch minulého storočia doštudovali na Fakulte architektúry SVŠT v Bratislave (dnešná STU). Sú tvorivými partnermi a zakladateľmi ateliéru Bouda Masár v roku 1990. Medzi ich najväčšie úspechy patria práve ocenenia za rekonštrukcie a obnovy, ktorým sa najviac venujú v praxi. V 2012 vyhrali Ocenenie Krištáľové krídlo a Cenu Dušana Jurkoviča za rekonštrukciu Starej radnice v Bratislave (2011), ktorá je dnes jednou z najväčších historických ikon v historickom centre mesta a práve tu pohotovo zvládli citlivú obnovu tohto dôležitého objektu s dôrazom na historickú hodnotu a kontext v rámci okolia. V tom istom roku bol Peter Bouda vyhlásený za laureáta ako Osobnosť architektúry a stavebníctva ASB. Ich ďalšie cenami ovenčený projekt je napríklad pamiatková obnova Bratislavského hradu vrátane interiérov (2004), fasády, klenotnice a obnovy objektu na Západnej Terasе hradu (2003), za čo získali rovno dve ceny za architektúru CE.ZA.AR v kategóriách interiérov a rekonštrukcie v roku 2003. Oboch tvorcov možno charakterizovať ako architektov, ktorých životným poslaním je obnova a rekonštrukcia a ich prístup sa zväčša snaží niesť v minimálnej asanácii a maximálnemu možnému zachovaniu s rešpektom k pôvodným hmotám a tvarom. Pri každom projekte ak sa jednalo o potrebu nájdania nových funkcií, tak nepodriaďovali pôvodné formy novým funkciám, ale usilovali o pravý opak.

2.1. Ateliér Ivan Kubík

Jedná sa o autora prvých návrhov a prvej návrhovej etapy konverzie kvasiarne pivovaru Stein, práve tieto návrhy boli ďalej rozpracované, zmenené a dotiahnuté ateliérom Bouda Masár Architekti⁶. Vedúcim ateliéru je rodák z Bosače narodený v roku 1956, vyštudovaný taktiež na Fakulte architektúry SVŠT, kde bol zároveň aj spolužiakom práve Ivana Masára. Po škole bol neskôr architektom pôsobiacim v Štátnom projektovom a výskumnom ústave ŠPTU. Jeho rukopis má modernistické tendencie s novodobým rázom, ktorý možno vidieť nie len v jeho tvorbe, ale práve aj na samotnom polyfunkčnom komplexe STEIN2, ktorý dnes stojí na pôvodnom súbore stavieb pivovaru Stein. V rámci celého komplexu pivovaru Stein stojí aj za prvými návrhmi a dispozičným riešením obnovenej kvasiarne, avšak tie boli prebraté, upravené a nakoniec zdokonalené práve architektami Boudom a Masárom. Jeho majoritná účasť na pivovare Stein sa odrazila skôr na asanovaných častiach pivovaru, kde navrhol už spomínané polyfunkčné objekty. Medzi jeho známe realizácie a projekty, ktoré odrážajú jeho rukopis je napríklad obnova a rekonštrukcia Iuris House v Bratislave z roku 2005, budova Orange v Banskej Bystrici alebo súbor stavieb Bratislava Business Centrum I – V, ktoré vznikli medzi 1995 – 2004.

Ďalšie projekty s nádychom jeho rukopisu sú napríklad Polyfunkčný areál Centrál v Bratislave (2008), pri ktorom je možné vidieť Kubíkov súčasný rukopis, ktorý sa obtlačil do novo vystavaného komplexu Stein2, ktorý nahradil pôvodný industriálny areál bratislavského pivovaru Stein. Ďalej taktiež Administratívno-bytový komplex v Bratislave (2006) či Sklenený dom v historickom domoradí na Panenskej v Bratislave (2008).

⁶ Prvé návrhy pre konverziu „Spilky“ – kvasiarne začal už architekt Kubík, *Z osobného rozhovoru s pánom Ing. arch. Ivanom Masárom*, uskutočnenie rozhovoru: 30.10.2020

2.2. Herbert Zrnovský

Autor pôvodného objektu kvasiarnie bratislavského pivovaru z roku 1950. Ide o jedného z najplodnejších autorov priemyselných stavieb práve v oblasti potravinárskeho priemyslu na Slovensku. Architekt žijúci v rokoch 1909 – 1975 študoval ako premiant štipendijnej nadácie Cvernovka v Brne a nemeckých Drážďanoch. Štúdium ukončil v roku 1936, po ktorom následne pôsobil pod architektom M. M. Harmincom. V roku 1943 založil vlastnú prax, z ktorej o dva roky neskôr prešiel k spolupráci do ateliéru s E. Kramárom a Š. Lukačovičom. Po znárodnení bol ako väčšina architektov umiestnený do Stavoprojektu v rámci Návrhového strediska pre priemyselné stavby. Práve počas týchto rokov vypracoval projektovú dokumentáciu vtedajšej resp. súčasnej kvasiarnie pivovaru Stein. V roku 1955 po dokončení kvasiarnie začal pôsobiť v Potravinoprojekte, kde sa práve realizoval ako architekt potravinársko-priemyselnej architektúry, ktorá predstavovala leitmotív jeho tvorby.

K jeho ďalším stavbám typické pre jeho tvorbu i rukopis patria napríklad Aurovit v Bolerázi, čo bol závod na kŕmne zmesi a antibiotiká, ďalej tzv. Chleboštroj v Bratislave – šlo o závod veľkopekárne z roku 1960, ktorý neskôr prebral závod Palma, ktorý je súčasne taktiež pod plánovanou konverziou. A pre zmienku stoja aj ďalšie projekty, pri ktorých je možné vidieť vnímanie týchto industriálnych pamiatok verejnosťou ako napríklad Trebišovský cukrovar, ktorého prestavbu a rozšírenie navrhoval tiež architekt Zrnovský roku 1984, avšak aj keď bol tiež označený za národnú kultúrnu pamiatku, cukrovar postihla kríza a v 1997 ho zavreli a na svoj osud stále čaká. Taktiež budova Mäsokombinátu v Košiciach, ktorí čaká podobný osud ako areálu pivovaru, kde v 2012 vydal stavebný úrad Košice povolenie na búracie práce, ku ktorým chvála bohu zatiaľ nedošlo. Avšak dá sa spozorovať práve v portfóliu tohto architekta, ako vníma verejnosť tieto priemyslové a potravinárske stavby z minulého storočia. Práve toto zaobchádzanie je spomenuté v úvode a následne bude rozobrané na prípadovej štúdii bratislavského pivovaru Stein.

3. Areál bratislavského pivovaru Stein – historický vývoj a kontext

Pôvodný priemyselný areál pivovaru Stein sa nachádzal v Bratislave medzi ulicami Legionárska, Blumentálska a Bernolákova (Vid'. obr. 1). Bratislavský pivovar Stein mal dlhú históriu, ktorá pôvodne začína v roku 1872. Už v roku 1872 Iritzer a Stein požiadali magistrát o stavebné povolenie a ešte v tom samom roku bolo v decembri hotové prvé pivo z novopostaveného pivovaru⁷. Avšak celý súbor stavieb bol nespočetne veľa krát prestavaný, prerobený a prispôboval sa novým územným plánom, jeho posledná majoritná prestavba začala v roku 1944,, z ktorej pochádza aj dnešná Spilka resp. Kvasiareň pivovaru Stein. Avšak realizácia konečnej podoby sa pretiahla až do roka 1955 po znárodnení, ktorej realizačnú dokumentáciu vypracoval v roku 1950 v Stavoprojekte Herbert Zrnovský.

Obr. 1 – Situácia areálu pivovaru Stein (stav – dnešný)

Zdroj: www.mapy.sk

Žltá – Areál pivovaru / Červená – Kvasiareň tzv. Spilka

Z historických prameňov a evidencie vieme, že bratislavský pivovar Stein krátko po vzniku dynamicky napredoval a výroba piva začala vo veľkom. Pôvodný industriálny areál celého pivovaru stál vo vtedajšom historickom priemyselnom predmestí Bratislava – Blumentál. Pivovar Stein spolu s inými stavbami ako Ludwigov mlyn či Kónská stanica dodnes tvoria značnú časť tejto lokality, avšak pivovar Stein už v menšom zastúpení ako pôvodne. Hlavná budova sa nachádzala na Blumentálskej ulici. V zapätí si Steinovci postavili aj sladovňu na Cintorínskej, čo zaistilo ich rýchle expandovanie. Dobré meno pivovaru pomáhala aj ich vlastná reštaurácia, ktorá sa nachádzala na rohu Blumentálskej a Legionárskej ulice, neskôr bola umiestnená na Krížnu ulicu (Vid'. obr. 1). Svojho času bol pivovar jedným z troch najväčších v Hornom Uhorsku⁸, ktorý vyprodukoval ročne až 60 tisíc hektolitrov piva a neskôr bol aj v prvej trojke najväčších pivovarov v ČSSR. Podľa názorov pamätníkov z prvých desaťročí tohto pivovaru sa dalo pivo porovnať s Viedňou či Budapešťou.

⁷ Naďa Kirinovičová, in: Pivovar Stein pre www.archinfo.sk, odsk. 1

⁸ Petra Kalová, Nina Bartošová, Katarína Haberlandová, *STEIN A LUDWIGOV MLYN*, Vydavateľstvo STU - Slovenská technická univerzita v Bratislave, 1. vydanie, 2015, kap. Očami pamätníkov, s. 48

Prvé ťažké chvíle, ktoré dali pivovaru zabráť boli 20té roky 20. storočia, keď z Ameriky začali prichádzať ekonomické následky hospodárskej krízy, ktorú pocítil celý svet a Slovensko nebolo výnimkou. Odber piva i produkcia padá o takmer polovicu na 43 tisíc hl ročne⁹, avšak ako veľa iných podnikov túto krízu pivovar prežil. Treba taktiež poznamenať, že už v roku 1939 odpredali vtedajší vlastníci Hugo, Alexander a Františka Stein väčšinový podiel Slovenskej banke. Tento akt bol veľkým medzníkom v historickom i stavebno-technologickom vývoji. Tu sa skončilo riadenie rodinou Stein a hlavné slovo prebrala banka, čo malo za následok zrod druhej vývojovej etapy, ktorá zahŕňala postupnú dostavbu, modernizáciu pivovaru a nové stroje, technológie. Banka konala veľké investičné kroky, ktoré dopomohli pivovaru sa rozrásť a dramaticky zväčšiť, avšak to malo za následok značný zánik pôvodných stavieb pivovaru z pôvodného areálu z roku 1872. Staré muselo prenechať priestor pre nové a modernejšie.

Z historických dokumentov vyplýva, že najstaršie budovy pochádzali z rokov 1876 až 1896, medzi ktoré patrili práve hlavné výrobné objekty ako stáčiareň piva, smoliareň a umývareň sudov, varňa či vtedajšia kvasiareň stojace pri uličnej čiare Legionárskej ulice. Priestory strojovne i starej kotolne ostali pôvodne z dvorovej strany, avšak ich obsah bol naplnený novými technológiami. Najstarší objekt bola flašovňa a sušiareň mláta, ktorého datovanie bolo práve roku 1876. Z Blumentálske ulice sa tu nachádzal vchod do areálu so solitérnou administratívnou budovou, v ktorej sa dokonca nachádzali i bytové priestory. Jeden z posledných pôvodných objektov od rodiny Stein, ktorá však pribudla výrazne neskôr ako zvyšok areálu bola vodná veža so strojovňou nad ležiackymi pivnicami z konca 20tých rokov 20. storočia a posledný objekt, bola práve kotolňa s komínom a budovou zmäkčovania vody z roku 1936, ktoré spolu s vodnou vežou prežili väčšinu katastrof. Autormi areálu mimo Zrnovského boli Ignác a Karol Feigler, čo sa prejavilo na pôvodných hmotách v podobe vtedajšieho historizmu, ktorý sa obľúbil v podobe sedlových striech s murovanými štítmami, čo je krásne vidieť na vodnej veži, ktorá si zanechala celý čas svoju pôvodnú tvár (viď. obr. 2 medzi dodatočnými prílohami).

Z výstavbového hľadiska bol taktiež veľmi dôležitý a temný deň, keď pivovar utrpel ranu počas vojnového bombardovania, to bol aj jeden z dôvodov, prečo prešiel celý areál pivovaru v roku 1944 opäť väčšinovou prestavbou, počas ktorej vznikol prvý návrh na kvasiareň, ktorej návrh nakoniec dokončil a vypracoval práve v roku 1950 architekt Zrnovský. Už v roku 1945 bol komplex dostavaný, obnovený a zas v chode, čo sa dá prirovnať k staviteľskému zázraku. Avšak netrvalo dlho a iná katastrofa z pohľadu Steinovcov sa blížila, tou bolo znárodnenie v roku 1948. Od tohto momentu začala kvalita a s ňou i meno pivovaru Stein upadať. Rýchla výroba piva a výrobné rekordy každý rok si zobrali svoju daň, ktorou bola znížená kvalita piva, čo nakoniec vyústilo do úpadku, kedy pivo Stein bolo brané ako robotnícke pivo. Vtedajší režim veľmi tlačil na výrobné nároky a rýchlosť výroby. Dôležitá nakoniec nebola kvalita, ale nízka cena a rýchly, efektívny výrobný proces, ktorý dokázal doniesť pivo do každej domácnosti, ktorá ho vyžadovala¹⁰. Práve po zoštátnení bola dokončená kvasiareň, na koľko sa už vtedy jednalo o štátny podnik, celý areál spadal pod tzv. Západoslovenské pivovary n. p. Bratislava a neskôr do Bratislavské pivovary a sódozársne k. p. Z toho dôvodu je aj na pôvodných dokumentáciách kvasiarske podpisy a pečiatka Západoslovenských pivární (viď. obr. 3.).

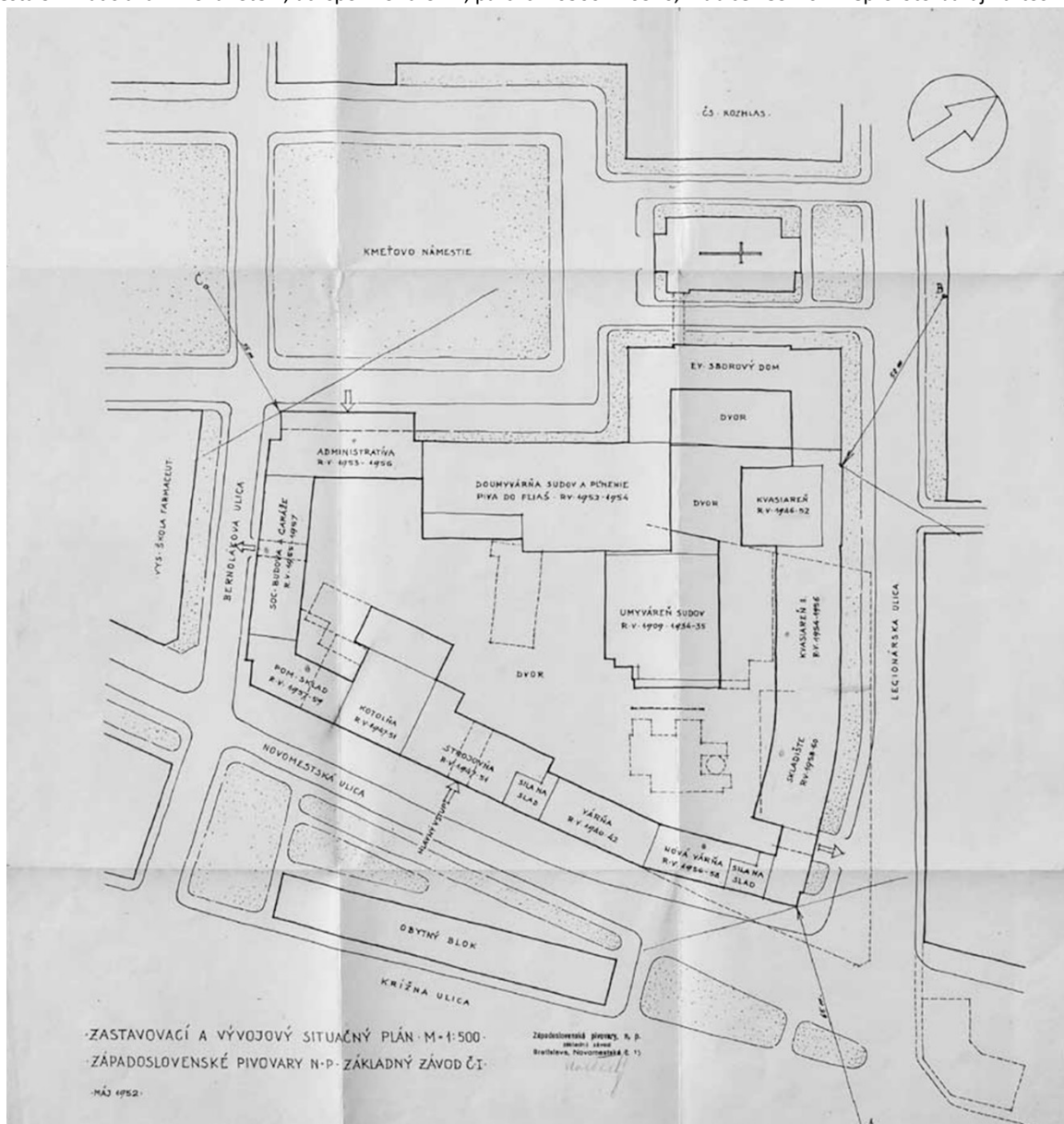
Postupnosť výstavby areálu bola po bombardovaní a revitalizácii bola nasledovná. Ako prvá bola postavená výrobná hala v roku 1942, nasledovalo nové silo z roku 1943 a rok na to aj nové varne. Neskôr okolo 1948 administratívna budova a predajňa spolu s vodárenskou-chladiarenskou nádržou v tvare veže. Treba tu podotknúť, že tieto zmeny dispozície a rozvrhnutia celého areálu, dostavba nových, či prestavba pôvodných súvisela s mestskými reguláciami, podľa ktorých muselo dôjsť

⁹ <http://www.pivovary.info/view.php?cislocclanku=2009060014>

¹⁰ Petra Kalová, Nina Bartošová, Katarína Haberlandová, *STEIN A LUDWIGOV MLYN*, Vydavateľstvo STU - Slovenská technická univerzita v Bratislave, 1. vydanie, 2015, kap. Očami pamätníkov, s. 48

Práve toto stavebno-architektonické vyčistenie fasád od všetkých nánosov historizmu ovplyvnilo finálnu podobu celého areálu i dnešnej kvasiarne. Kvasiareň dostala prvé povolenie k výstavbe už v 1944, keď začali aj prvé výkopové práce, ale tento návrh prešiel spolu s historicko-politickými zmenami aj projektovými zmenami a nakoniec realizačný návrh vznikol práve v roku 1950 a oficiálne dostavaná bola v 1955. Pre predstavu dispozície objektov v areály viď. obr. 3.

Zdroj: Západoslovenské pivovary n.p., základný závod č. 1. Zastavovací a vývojový situačný plán, máj 1952. Archív hlavného mesta SR Bratislava: Pivovar Stein, úč. spol. Fond ÚHA, parc. č. 10366 - 10370, krabice 459-461. Reprofoto: Juraj Bartoš.

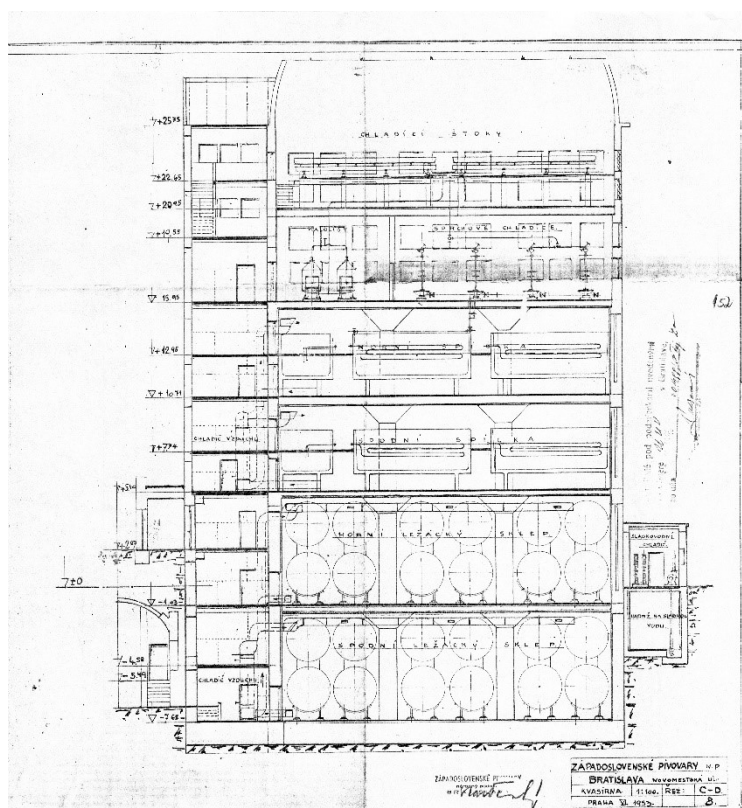

Následne v rokoch 1967 až 1969 vznikli laboratória a štvorposchodový objekt tzv. semispilka, ktoré pozdĺž Legionárskej ulice nadviazali ku kvasiarni. Posledné boli dve výrobné haly, ktorých súčasťou bola historická technická pamiatka Sulzerova pec¹¹ v gigantickom priestore haly s bočným a horným denným osvetlením, tie boli dostavané v 1988. Pivnice boli niektoré ešte pôvodne z tehly a niektoré už betónové. Medzi prestavané objekty, čiže nie úplne na novo postavené, patrí fľašové oddelenie, kotolňa so strojovňou a neskôr pribudla i prístavba garáží. Historický vývoj areálu je možné vidieť cez rôzne desaťročia na prílohe obr. č.5.

V duchu celej modernizácie sa niesli nie len prestavby a dostavby nových objektov, ale aj zavedenie špičkovej modernej technológie, ktorá zahŕňala aj automatizáciu prevádzok, čím v 1973 dostal pivovar k 100tému výročiu prezývku „Vynovený mládenec“ v rámci výročnej knižnej publikácii.

Pivovar patril medzi popredné potravinárske podniky až do revolúcie 1989 a jednalo sa o jeden z najaktívnejších a najvýkonnejších pivovarov na Slovensku. Pivovar sa vrátil späť k názvu Stein, avšak nedokázal splniť konkurencie schopnosť na voľnom trhu. Následne v roku 2007 bol celý komplex s pozemkami odkúpený developerskou spoločnosťou Orco, ktorej záujem bol skôr orientovaný na lukratívne pozemky a nie na pivovar, čo viedlo k zastaveniu výroby piva Stein, ktorého výroba sa presunula do Vyhne pod pivovar Steiger. Avšak spoločnosť Orco utrpela finančné problémy a to také, že areál pivovaru šiel do dražby. Následne bol odkúpený spoločnosťou DreamField Property, ktorá stála za asanáciou zbytku areálu a úspešne sa im podarilo strhnúť z viacerých objektov areálu nálepku národnej kultúrnej pamiatky. Zvlášť kupcom kvasiarne, keďže sa jednalo o pamiatku, bol AMW Development, ktorý prenechal konverziu developerskej spoločnosti YIT, ktorá viedla konverziu dnešnej kvasiarne, jedinej zachovanej časti pôvodného areálu.

Obr. 3 – Rez kvasiarnou z 1933 (Návrh bol dokončený H. Zrnovským)

Zdroj:
Dokument
archívu KPU
Bratislava

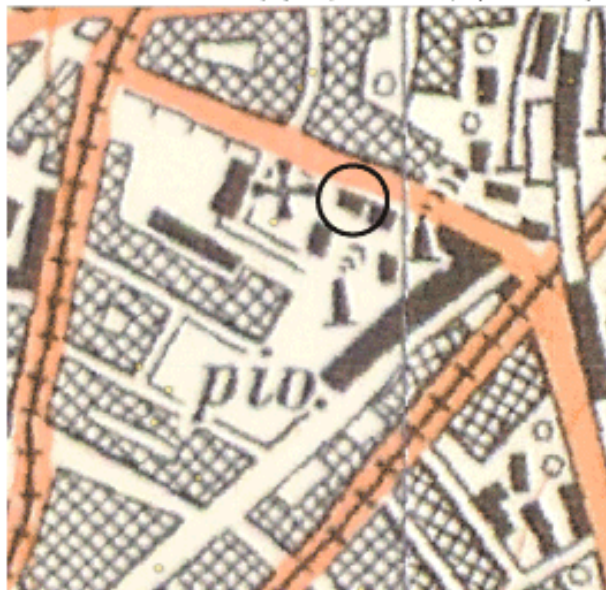
¹¹ Ing. arch. Vladimír Husák, CSc a Ing. arch. Katarína Šimončíková, in: *K významu a hodnotám bývalého pivovaru Stein*, Bratislava 2014, odsk. 8

Obr. 5 – Vývoj areálu a vznik Kvasiarne v 1955

1910- Situácia (maď. sörfőző- slov. pivovar)

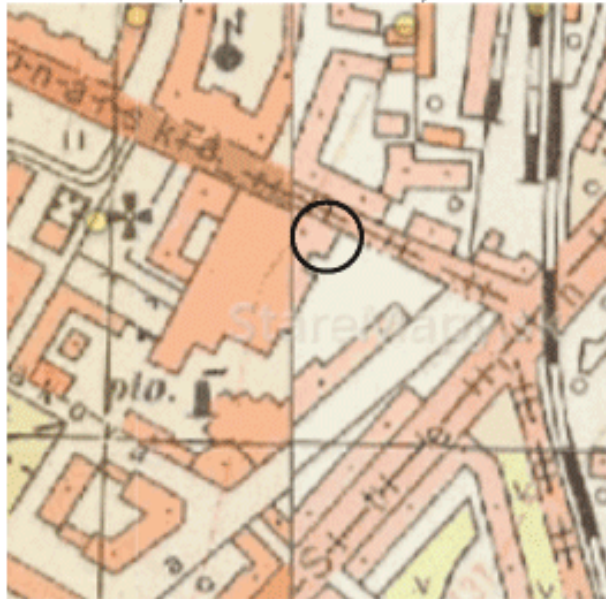
1955- Situácia- Kvasiareň/Spilka, Chladiareň, Výrobné haly

1931- Situácia

1955- Situácia- Spilka súčasťou nového výrob. monobloku

Zdroj: www.staremapy.sk Úprava: Autor

4. Kvasiareň pivovaru Stein – Herbert Zrnovský

V predošlej kapitole boli uvedené základne historické medzníky a aj celá história areálu, pozornosť sa teraz zameria čisto na jediný objekt, ktorý prežil z pôvodného areálu a to je ona kvasiareň. Prvé návrhy a plány kvasiarne, ktorá dnes prešla čerstvou konverziou a obnovou sa začali ešte pred druhou svetovou vojnou. Prvé stavebné plány pochádzajú už z roku 1933 (Vid'. obr. č. 3 v predošlej kapitole), ktorých plány manifestovali pravdepodobne autori celého areálu Ignác a Kerol Feiglerovci. Avšak kvôli zmene majetkových vzťahov celého areálu sa plánované výstavby revidovali a značne oddialili, keďže v roku 1939 predali potomkovia Steinovcov majoritný podiel Slovenskej banke, ktorá mala záujem areál dramatickejšie expandovať a zväčšiť viac, ako bolo plánované z návrhov vypracovaných v 30tých rokoch.

Ďalšími dôvodmi pre zmenu návrhov bola aj vojna a samotné bombardovanie, ktoré zasiahlo väčšinu areálu. To všetko spomalilo a vyústilo k tomu, že prvé stavebné povolenie s výkopmi bolo započaté až v roku 1944. Projekt kvasiarne avšak prešiel viacerými zmenami, kde práve v týchto rokoch sa uvažovalo aj o vynechaní kupoly¹² nad kvasiarnou, ktorá bola počas éry pivovaru i dnes dominantnou celého objektu i areálu. Tento proces realizácie sa značne oddialil, kvôli príchodu nového režimu v 1948, a posledná zložka, ktorá definitívne rozhodla o výslednej podobe kvasiarne prišla v 1949, keď bol celý pivovar zoštátnený. Štát dal všetky návrhy a realizačné projekty prerobiť, aby odpovedali vtedajším požiadavkám a tak projekt kvasiarne putoval až do novovzniknutého Stavoprojektu, kde sa ocitol v rukách Herberta Zrnovského, ktorý v 1950 vypracoval realizačnú a finálnu dokumentáciu kvasiarne, ktorá nakoniec v 1955 bola dostavaná¹³.

Pôvodná kvasiareň alebo aj spilka slúžila na kvasenie a celý proces spojený so spodne kvaseným pivom tzv. ležiakom. Objekt mal 1 podzemné podlažie a 5 nadzemných podlaží, kde najvyššie podlažie bolo zakončené veľkou kupolou. Podlažie pod kupolou presahovalo výškou cez dve podlažné úrovne a nachádzali sa tu chladiace štoky. Význam kupoly bol veľmi dôležitý z hľadiska výroby a kvasného procesu. Pri procese kvasenia sa chladí pivo vo veľkých kadiach tzv. chladiace štoky a keďže uniká veľké množstvo tepla, tak teplo stúpa vždy smerom hore, kupola slúžila ako prirodzené chladenie a vetranie priestoru, ktorá umožňovala efektívny únik prebytočného tepla. Z rovnakého dôvodu je zavŕšená kupola štvorcovým svetlíkom v podobe lucerny (vid'. obr. 6), ktorý osvetľuje toto rozsiahle podlažie a poskytuje možnosť aj efektívneho uvoľnenia prebytočného tepla a výparov z kvasenia piva. Práve tieto technologicky dôležité faktory umožnili realizáciu tejto kupoly, keďže kupola značne prekročila vtedajšiu povolenú stavebnú výšku. Výnimku pre kupolu vydali zástupcovia Ministerstva národnej obrany, ktorý počas obhliadky bez námietok udelili výnimku z ekonomických i prevádzkových dôvodov a tak vznikla nová charakteristická dominanta pre pivovar Stein¹⁴. Kupola je riešená ako železobetónová škrupina, ktorá v mieste stužujúceho venca má hrúbku až 25cm a zužuje sa v parabolickom smere k vrcholu až do hrúbky 8cm. Pre zaistenie dostatočného presvetlenia bolo celé najvyššie podlažie vybavené segmentovanými pásovými oknami, ktoré zároveň pomyselne vymedzujú dve výškové úrovne v tomto podlaží.

Na štvrtom nadzemnom podlaží boli zas sprchové chladiče a kalolisy a do ostatných nižších poschodí kvasiarne boli umiestnené veľké kvasné nádrže. Prízemie a suterén obsahovali cisterny a slúžili ako pivnice pre ležiak. Kvasiareň okrem historickej hodnoty niesla aj významne stavebno-technologické

¹² Nad'a Kirinovičová, in: *Pivovar Stein v rámci výstavy a projektu Industriál očami odborníkov*, Bratislava 2015, článok pre archinfo.sk, odsk. 1

¹³ Petra Kalová, Nina Bartošová, Katarína Haberlandová, *STEIN A LUDWIGOV MLYN*, Vydavateľstvo STU - Slovenská technická univerzita v Bratislave, 1. vydanie, 2015, kap. Pivovar Stein, s. 15

¹⁴ <https://www.istavebnictvo.sk/clanky/rekonstrukcia-stresneho-plasta-kvasiarne-pivovaru-stein>

prvky, ktoré prispeli k titulu národnej kultúrnej pamiatky. Veľké kvasiarenské kade boli poctivo betónové a z hygienickej nezávadnosti okachličkované, tieto kade prežili dodnes, avšak v trochu inej podobe. Ďalší príznačný stavebno-technologický prvok, ktorý sa taktiež zachoval dodnes bol taktiež rošt pre chladiarenske štoky (viď. kap. dodatočné prílohy séria obrázkov *Pôvodný Stein*).

Obr. 6 – Kupola kvasiarne so svetlíkom v podobe lucerny

Zdroj: Fotoarchív KPU Bratislava

Veľmi špecifický je práve nosný železobetónový skeletový systém kvasiarne, ktorý je vyplnený tehlovým murivom. Vertikálne prvky tohto skeletu sú práve obdivuhodné stĺpy, ktoré po obvode sú hranaté s obdĺžnikovým prierezom, aby zachovali jednotu fasády a čistý povrch, zatiaľ čo stĺpy vo vnútornej dispozícii skeletového traktu majú kruhový prierez, avšak čo je na nich veľmi atypické sú kónické hribové hlavice, ktoré držia celú tiaž stropu (viď obr. 7). Nad hlavicami sú nepatrné štvorcové polia, ktoré vystužujú bezprievlakovú stropnú dosku. Ide o veľmi pozoruhodný systém, ktorý sa dá prirovnať svojimi stĺpmi k industriálnemu slohovému stĺporadi. Vďaka precíznemu okachličkovaniu celých priestorov vrátane stropov, vnútorných stĺpov a kónických hribových hlavíc, majú interiéry veľmi jednoliaty vzhľad, čím vzbudzujú priestory chameleónsky dojem. Kachličky evokujú na prvý dojem veľmi sterilný a hygienický pocit, celý interiérový dizajn je priam až klišé v kontexte potravinárskych stavieb. Ale práve to je nositeľom tej reprezentatívnej esencie „architektúry potravinárskeho priemyslu“.

Kupola ako dominanta areálu a aj vtedajšej vtáčejskej panorámy Bratislavy si udržala celé desaťročia svoj pôvodný vzhľad i medené oplechovanie, ktoré dodávalo objektu klasicistický historický ráz, ktorý ustupoval pod industriálnou, novodobou čistou fasádou, ktorá hlásala príchod nového modernistického realizmu. Vo viacerých fotografiách z minulých rokov je možno vidieť, že kupola niesla aj veľmi výrazný nápis „Stein – pivo, ktoré sa na nič nehrá“. Motív s nápisom pribudol na kupole v 1989 po páde režimu a následnej privatizácii, ktorá niesla so sebou ako i dnes silu marketingu a grafické reklamy, ktoré dovtedy neboli v plánovanom hospodárstve viac menej potrebné (viď. obr. 8). Nápis bol po obnove a konverzii odstránený, keďže sa jednalo o dobový nános, ktorý degradoval onú charakteristickú dominantnú kvasiarne i areálu a samotnej mestskej lokality.

Veľmi obdivuhodná je aj skutočnosť, že v priebehu posledných rokov pred obnovou bola z tejto kupoly strhnutá a ukradnutá všetka krycia med'. Dôvody sú samozrejmé, avšak z pohľadu bezpečnosti a výšky i tvaru kupoly môžeme usúdiť, že zloději podali heroický výkon, avšak tento fakt spôsobil značné poškodenia interiéru pred obnovou, keďže stavba ostala nekrytá a nechránená (viac v kap. č. 5).

Fasáda kvasiarne, keďže vznikla až po nástupe režimu, je očistená od všetkého historizmu a prvkov, ktoré by evokovali dojem architektúry minulého storočia resp. minulej doby či „vlády“ (viď. obr. 9). Počas týchto rokov celý areál totiž prešiel dobovou očistou a povrchy mali byť hygienické, pragmatické a čisté, evokujúce stroho funkčné blokové tvary a povrchy. Dôvody k tejto fasádnej očiste sú rôzne, od dobových intencií a architektonického trendu, až po fakt, že vtedajšia vláda zmazávala všetko, čo by pripomínalo minulú vládnu garnitúru (číže monarchiu), ktorá sa spájala s historizujúcimi prvkami v architektúre¹⁵. Každý výstavbový krok v areáli i kvasiarni nebol náhodný. Avšak výraz fasády kvasiarne je v kontexte priemyselnej architektúry veľmi typický a charakteristický pre tú dobu a ako už vieme, vkus i štýly či slohy sa menia a nedá sa žiaden označiť za zlý, či nebodaj objektívne nevkusný. *(Pre viac fotografií a náhľad na pôvodnú kvasiareň i areál pivovaru Stein viď. kap. 7. Dodatočné prílohy)*

Obr. 7 – Skeletový nosný systém s kónickými hríbovými hlavicami. Tu je možné vidieť, ako kvalitne bola stavba zrealizovaná a ako dokonalo zachovaný stav mala stavba aj po dlhých rokoch zanedbania a nečinnosti.

Fotografia z roku 1989

Fotografia z roku 2014

Zdroj: Fotoarchív KPU Bratislava

Zdroj: Ing. arch. Vladimír Husák, Ing. arch. Katarína Šimončíčová

Jednoduchá blokovitá tvarovosť celej kvasiarne s čistou fasádou a vtedajšími revolučnými prvkami v stavebníctve i technológiach predstavuje nezameniteľnú súčasť veľkej mozaiky industriálnej architektúry. Je očividné, že kupola bola projektovaná skôr, keďže nesie ešte nuansy z predošlých architektonických štýlov a výrazov ako je práve medená zaoblená krytina, statické oblé rebrá držiace celú škrupinu a nádych historizujúcej rétoriky. Zbytok hmôt bol značne revidovaný a upravený pánom architektom Zrnovským, ktorý dal kvasiarni ten typický, za to jedinečný výraz vtedajšieho industriálu.

¹⁵ Martin Kusý, in: *Architektúra na Slovensku 1945 – 1975*, Bratislava 1976

Obr. 8 – Fotografia z 1998, kde je možné vidieť čistú fasádu kvasiarne, ale i kupolu s motívom Stein a mottom „Pivo, ktoré sa na nič nehrá“.

Zdroj: <https://opive.sk/pribeh-pivovaru-po-ktorom-nezostane-nic-stein/>

Obr. 9 – Fotografia z 1989, kde je vidieť čistú unitárnu fasádu a úplne na pravo je vidieť kupolu kvasiarne s vyčistenou fasádou

Zdroj: Fotografia od pamätníka Ivana Ozábala

5. Kvasiareň pivovaru Stein tzv. Spilka – Bouda Masár Architekti

Ústrednou témou je práve konverzia pôvodnej kvasiarne, ktorá ako jediný objekt z celého pôvodného komplexu si ponechal označenie ako národná kultúrna pamiatka. Ako už bolo spomenuté, kvasiareň týmto historickým titulom nabrala na hodnote, čo sa odrazilo aj pri dražbe celého pivovaru. Objekt kvasiarne bol predávaný zvlášť (viď. kap. 4) a noví majitelia AMW Development prenechali stavebné práce a celé projektovanie konverzie tejto unikátnej Spilky developerskej spoločnosti YIT¹⁶. Tá následne predala architektonické práce do rúk architektom Boudovi a Masárovi, ktorí so svojím ateliérom viedli celý návrh až po jej realizáciu. Avšak dôležitým faktom je, že prvé návrhy a kompozičné riešenia kvasiarne boli ešte pred nimi vyhotovené architektom Ivanom Kubíkom, ktorý navrhoval zbytok areálu pivovaru. Tieto návrhy boli zvážené a brané do úvahy, ale súčasný stav i koncepcia priestorov s celou konverziou sú autorským dielom od Boudy a Masára.¹⁷ Dôležitým aspektom tejto obnovy je fakt, že sa jedná o konverziu, keďže už pri samotnej vízií rekonštrukcie a obnovy sa vopred rátalo so zmenou pôvodnej funkcie, keďže dnešné štandardy výroby piva vyžadujú vyššie priestorové, technologické i hygienické nároky, nehovoriac o dnešných regulatívoch hlučnej výroby v mestách a obytných zónach, ktoré by značne skomplikovali obnovu pôvodnej funkcie.

Dnešná kvasiareň je necelý rok po dokončenej rekonštrukcii (2019 až 2020), avšak stavba ešte stále nemá presne definovaný program vnútorných priestorov a funkcií. Za necelý rok od dokončenia konverzie sa udialo veľa udalostí, ktoré značne spomalili rozbeh novej kvasiarne, najzásadnejším medzníkom bola globálna pandémia, ktorá na niekoľko mesiacov spomalila aj samotné dokončovacie práce niektorých vnútorných priestorov, z toho dôvodu ešte nie sú stále známe fixné nové majitelia priestorov, ktorí by vedeli plne využiť priestory nového objektu. Avšak treba upozorniť, že už počas samotnej konverzie počítala holdingová spoločnosť Middlecap Group s vymedzenými funkciami jednotlivých podlaží, práve podľa týchto funkcií a investorových vízií boli navrhované aj dispozičné riešenia, rovnako to bola kľúčová informácia pre správne riešenie technického zariadenia celej stavby, ale i kompozičné riešenie daných priestorov. Počas samotnej rekonštrukcie sa rátalo s novou piváreňou na úrovni suterénu a prvého nadzemného podlažia. Na vyšších podlažiach sa ráta s budúcimi administratívnymi priestormi a najvyššie podlažie vyhradila investičná spoločnosť pre zriadenie výstavniska (tzv. „showroomu“), ktoré však môže zahŕňať aj ďalšie pridružené funkcie, ktoré dovoľujú vybavenosť stavby. Od októbra 2020 bolo práve prvé nadzemné podlažie oficiálne odkúpené a prenajaté piváreňou, ktorá ponúka aj gastronomické služby¹⁸. V dnešných novo zrekonštruovaných priestoroch boli už natáčané rôzne reklamy a videoklipy, ktoré dokázali využiť ešte holo priestory. Ostatné priestory ešte stále na nových majiteľov čakajú.

Celá konverzia kvasiarne bola navrhnutá s veľkou citlivosťou, architekti sa snažili za každých okolností zachovať všetko, čo sa zachovať dalo a uviesť najmä fasádu a všetku pôvodnú hmotu do pôvodnej a historicky pravdivej podoby¹⁹. Podľa slov jedného z autorov architekta Masára je pri každej pamiatke i tejto dôležité vyčistiť celú stavbu od nánosov a vidieť, čo všetko z pôvodnej historickej substancie ostalo a s tým pracovať. Avšak dôležité je dodať, že za každou rekonštrukciou nestoja len architekti, ale celá tímová spolupráca s pamiatkovým úradom, ktorí mal pri tejto konverzii tiež značnú účasť, ktorú architekt Masár výrazne zdôraznil, keďže veľa aspektov aj v samotnom interiéru boli ponechané na priamu požiadavku KPÚ Bratislava. Pri celkovej analýze tejto konverzie treba brať do úvahy aj fakt, že

¹⁶ Nina Bartošová, Katarína Haberlandová, in: *Industriál očami odborníkov/pamätníkov*, Bratislava 2016, s. 66, kap. 3

¹⁷ Prvé návrhy pre konverziu „Spilky“ – kvasiarne začal už architekt Kubík, *Z exkluzívneho rozhovoru s pánom Ing. arch. Ivanom Masárom*, uskutočnenie rozhovoru: 30.10.2020

¹⁸ Správa z online magazínu: <https://bratislava.dnes24.sk/pivarne-bratislava-spilka-stein-336230>

¹⁹ *Z osobného rozhovoru s pánom Ing. arch. Ivanom Masárom*, uskutočnenie rozhovoru: 30.10.2020

celá kvasiareň má veľmi špecifický charakter, keďže každý fragment stavby mal svoj dôvod a funkčné odôvodnenie, bolo treba všetkým zachovaným hmotám nájsť nové využitie. Podľa slov autorov sa snažili vyhnúť akémukoľvek idylickému romantizovaniu pôvodných foriem za účelom umelého dojmu klasických pamiatok ako ich chápe neodborná verejnosť. Dokonca aj samotná kupola s lucernou mala utilitárny charakter a odôvodnenie, ktoré dokonca umožnilo prekročiť vtedajšiu maximálnu povolenú stavebnú výšku (viď. kap. 4 ods. 3).

Dnešná kvasiareň mala za cieľ si v čo najväčšej miere zachovať svojho dobového ducha a reflektovať vtedajšiu „veľkú Bratislavu“ za čias revolučnej industrializácie priemyslu a napredovania samotného mesta ako takého. Fasáda celej kvasiarne resp. Spilky bola takmer celá zreštaurovaná a obnovená do pôvodnej podoby, akú mala v roku 1955 po dokončení (Vid'. obr. 10). Fasádna škrabaná omietka bola opäť obnovená a celá stavba získala noblesný a svetlo-dymový odtieň, ktorý ku všetkému údivu pôsobí ako modernistické tendencie fasád zo severských krajín. Dá sa hovoriť o nadčasovosti dizajnu alebo o skutočnosti, že dnešný vkus reviduje staršie aspekty dizajnu. Odtieň fasády nie je žiadnou idealizáciou, jedná sa o veristickú revitalizáciu fasády a ako povedal architekt Masár: „Keby ste sa vrátili v čase a ofotili vtedajšiu kvasiareň, tak fasáda aj celý odtieň a nános omietky sa bude takmer úplne zhodovať. Budovy časom vždy zošedivejú a zanesú sa, v tomto prípade sa fasáda opravila a obnovila do úplne pôvodnej podoby, bez akejkolvek nadsádzky či romantizovania.“²⁰

Obr. č. 10 – Vľavo pohľad na kvasiareň z ulice Legionárska, vpravo pohľad na kvasiareň z vnútrobloku komplexu STEIN2, kde je možné vidieť presklený nový parter.

Zdroj: MiddleCap Group pre HN

Zdroj: Fotografia od Štefan Cipár a Martin Matula

²⁰ Citát z osobného rozhovoru s pánom Masárom, uskutočnenie rozhovoru: 30.10.2020

Farebnosť celej fasády si zachovala pôvodný charakter, avšak zásadnou zmenou boli novo pribudnuté zasklené otvory na prvom nadzemnom podlaží, ktoré sú prístupné z ulice. Aj keď väčšina okenných otvorov je pôvodná, práve tieto nové otvory v parteri sú nuansou súčasných moderných tendencií. Pre tento krok presklieť parter v pamiatke sa dá nájsť hneď niekoľko dôvodov. V duchu konverzie je večným leitmotívom snaha prispôbiť priestory, ktoré pôvodne slúžili na niečo úplne iné, novým funkciám, ktoré budú pre súčasných majiteľov i užívateľov prijateľné a využiteľné. Aj keď ide o narušenie pôvodnej historickej substancie, zámer v tomto prípade ospravedlňuje tento krok, keďže značne umocní dojem z vnútorných priestorov v duchu architektonických tendencií 21. storočia, kedy sú presklené motívy priam až klišé, po ktorom verejnosť zväčša až dychtí. Presklený parter poskytuje okrem utilitárnych aspektov ako je sociálna kontrola či iné aj sociálno-urbanistický aspekt a to, že umožňuje aj okolo idúcej verejnosti pohľad do interiérov v ktorých je možné vidieť unikátny a veľmi jedinečný nosný systém, ktorý je pre túto kvasiareň charakteristický. Ostatné stavebné otvory pre okná ostali pôvodné, rámy boli nahradené novými, pri najvyšších pásových segmentových oknách, ktoré presvetľujú najvyššie podlažie pod kupolou boli štvorcové kachličkové rámy nahradené za moderné pásové dlhé rámy, z hľadiska modernizácie sa jedná o logický ťah, ktorý má za cieľ zlepšiť nie len vzhľad, ale i technické vlastnosti fasády a otvorov.

Čo sa týka celkového výrazu stavby, najzásadnejšou a aj technologicky najzložitejšou časťou obnovy²¹ bola rekonštrukcia práve dominantnej kupoly. Tá bola v značne zanedbanom stave, už len fakt, že všetka medená krytina bola z povrchu kupoly ukradnutá (viď. obr. 11) napovedá, že to spôsobilo výrazné poškodenie aj interiérov, ktoré kvôli tomu ostali nechránené. Jedna z mála vecí, čo ostala na kupole bol nápis Stein – pivo, ktoré sa na nič nehrá, nakoľko nebolo z medi, nemalo pre zlodej pravdepodobne žiadnu či minimálnu hodnotu. Avšak tento nápis nemá žiadnu historickú hodnotu, keďže sa nejednalo o pôvodný prvok kupoly. Nápis bol na kupolu pridaný v roku 1989 ako prejav marketingu, ktorý sa stal súčasťou nového voľného trhu, ktorý prišiel po páde režimu. Z toho dôvodu sa nejedná o historicky významný ani pravdivý prvok, preto bol počas obnovy aj odstránený (viď. dodatočnú prílohu 3).

Obr. 11 – Stav kvasiarne a ukradnutá celá medená krytina zo strechy. Okolo kvasiarne, ktorá je značne zanedbaná je vidieť ešte zbytok areálu pivovaru Stein, necelý rok pred plánovanou asanáciou. Vodná veža (vľavo) bola vo veľmi dobrom stave, i tak sa podarilo novému developerovi z tejto veže „strhnúť nálepku“ označujúcu NKP.

Zdroj: Ing. arch. Vladimír Husák, CSc a Ing. arch. Katarína Šimončíková

²¹ Z osobného rozhovoru s pánom Ing. arch. Ivanom Masárom, uskutočnenie rozhovoru: 30.10.2020

Celá obnova kupoly obsahovala kompletnú výmenu rebrového nosného systému škrupiny za nový drevený systém a boli položené nové zoxidované medené krytiny, ktoré navrátili dynamický a historický ráz celej stavbe. Kupola aj keď mala vtedy utilitárny charakter, jej grandiózna rétorika tvorí panorámu mesta a posilňuje historický dojem celého objektu. Dalo by sa idylicky povedať, že kupola pivovaru Stein je industriálnou parafrázou pre barokové či klasicistické chrámové kupoly. Bohužiaľ lokalita tejto kupoly nie je prívetivá pre optické uchopenie okolo idúcimi divákmi (viď. dodatočná príloha 4), avšak z panoramatického výhľadu sa jedná o efektný prvok, ktorý je pripomienkou kontinuálneho prechodu historizujúcej architektúry k industriálnej. V rovnakej farebnosti ako je medená kupola sa nesú aj ostatné fasádne prvky ako sú rámy okien, či nové presklené partery. To tvorí jemný kontrast, bielej s jemne dymovým odtieňom a pastelovej tyrkysovej, ktorý má priam až nadčasový nádych využívaný aj v dnešných farebných paletách architektúry.

Čo sa týka interiérov, bola obnova vedená skôr v duchu vyčistenia dobových nánosov ako obnovy pôvodného. Dôvod je prostý, celý objekt kvasiarne slúžil ako schránka pre vtedajšie technológie pre výrobu piva, čiže akékoľvek prvky nesúvisiace s procesom výroby boli skôr časovými nánosmi užívateľov bez funkčného či historického významu. Jednalo sa naozaj o stavbu, ktorá bola len ochranným plášťom pre výrobné procesy a ako už bolo spomenuté, všetko slúžilo k výrobe a technológiám. Preto aj po vyčistení priestorov na niektorých podlažiach došlo pomaly až k vzniku priestorovo-architektonickej tabula rase, ktorá ponúka priestor prakticky na čokoľvek (viď. obr. 12). Najcharakteristickejšie a unikátne prvky však ostali zachované, čo bolo zámerom i cieľom nie len architektov, ale i pamiatkarov. Práve toto uchopenie pamiatky v zmysle neinvazívnej konverzie bez zbytočných zásahov do historických substancií zaistilo dobrú komunikáciu s pamiatkovým úradom a umožnilo bezproblémový proces konverzie. Podľa slov autora Masára sa jednalo o kľúčovú skutočnosť, ktorá dopomohla k dobrému výsledku celej konverzie a obnovy, lebo je to práve spolupráca pamiatkarov a architektov a ich vzájomná komunikácia, ktorá rozhodne, ako dopadne akákoľvek rekonštrukcia.²²

Obr. 12 – Zrekonštruované štvrté nadzemné podlažie, kde nie sú prítomné kade sa zmenilo na priestorovú tabula rasu, ktorá poskytuje čistý holo priestor umožňujúci široké spektrum využitia

Zdroj: Fotografia od Štefan Cipár a Martin Matula

²² Z osobného rozhovoru s pánom Ing. arch. Ivanom Masárom, uskutočnenie rozhovoru: 30.10.2020

Najcharakteristickejšie prvky avšak ostali nezmenené a obnovené ako napríklad práve nosný železobetónový systém s kónickými hríbovými hlavícami ostal nedotknutý, dokonca bol v takmer úžasnom stave, čo ukazuje kvalitu spracovania a trvácnosť industriálnej architektúry. Dokonca aj ono utilitárne kachličkovanie nechali Bouda a Masár obnoviť, jediný detail čo sa zmenil boli škáry medzi kachličkami, ktoré dali namiesto šedej bielu pre zaistenie monotónnosti a redukciu dizajnového „hľuku“ i farebnosti. Práve z tohto veľmi unikátneho nosného systému spravili akúsi nostalgickú reminiscenciu, ktorá bude večnou pripomienkou toho, že sa jedná o stavbu potravinárskeho priemyslu. Keďže ne jeden divák sa zamyslí, prečo takéto kachličkovanie, ktoré pôsobí možno „vintage“ resp. zastaralo, a odpoveďou bude práve história tejto stavby. Dokonca v súčasnom podniku, ktorého interiéry riešil známy architekt Ilja Skoček, sa nachádzajú nie len pôvodné stĺpy a kachličkovania na nosnom systéme, ale dokonca obnovili toto kachličkovanie aj na stenách (viď. obr. 13).

Obr. 13 – Spilka restaurant otvorená v októbri 2020, ktorá má priestory v úrovniach 1PP a 1NP. Interiéry navrhol známy architekt Ilja Skoček, ktorý obnovil pôvodné kachličkovanie na nosnom systéme i stenách.

Zdroj: <https://www.spilkarestaurant.sk/>

Ďalší nevšedný prvok, ktorý architekti zanechali sú dokonca práve betónové kade na kvasenie piva tzv. chladiace štoky. Avšak treba dodať, že zachovanie týchto kadí bolo výslovnou požiadavkou pamiatkového úradu, ktorý prikázal zanechať určitú časť týchto kadí, keďže sa jedná o fyzický prepojenú súčasť stavby a nie len zariaďovacie prvky interiéru²³. Architekti sa rozhodli betónové kade prerezať a sprístupniť, čím premenili kade na kabínové bloky, ktoré môžu poslúžiť ako uzavreté súkromné kancelárie. Jedná sa práve o už spomínaný kompromis architektov a pamiatkarov, ktorý ukazuje, že tieto dve skupiny odborníkov by nemali byť nepriateľmi, ale naopak pamiatkari týmto dali architektom prekážku, ktorú architekti mali vyriešiť a práve architektúra by mala riešiť prekážky tým,

²³ Z osobného rozhovoru s pánom Ing. arch. Ivanom Masárom, uskutočnenie rozhovoru: 30.10.2020

že ich zmení na príležitosť. Týmto sa brilantne ukázalo, že aj z niečoho tak utilitárneho, čo sa môže zdať ako zbytočná prekážka, sa môže stať jedinečná príležitosť pre nové priestorové dispozície (viď. obr. 14).

Celá konverzia veľmi efektne zachovala väčšinu historickej a pravdivej esencie, avšak osud ešte ukáže, čo do týchto priestorov pribudne. Suterén a prvé nadzemné podlažie už našlo využitie presne podľa plánov investora, avšak zbytok priestorov ukáže ešte len čas, ako sa vyvinú, keďže globálna pandémia značne skomplikovala finančné možnosti celému svetu, tak sa značne skomplikovalo nájdenie správnych majiteľov a užívateľov, ktorí by si mohli dovoliť a sa pýšiť adresou s tak bohatou históriou ako je práve kvasiareň. Avšak vďaka vysokým konštrukčným výškam a niektorým celkovo vyčisteným podlažiam sú priestory vhodné na širokú škálu využitia a dostatočná presvetlenosť, lokalita objektu i prestíž objektu dopomôžu k žiarivej budúcnosti konvertovanej industriálnej pamiatky.

Obr. 14 – Vizualizácia 3 NP, kde je možné vidieť nové využitie betónových kadi podľa návrhov Boudy a Masára. Taktiež je možné vidieť novo obnovené stĺpy s kachličkovaním a bielym škárovaním pre čistejší a kompatibilnejší dizajnový výraz. Priestory ešte stále čakajú na nových majiteľov a nové využitie.

Zdroj: Vizualizácia od BOUDA MASAR architekti

6. Záver

Na základe historického kontextu, ktorý sa podrobne rozobral a dnešného stavu nie len kvasiarne, ale aj stavu celého komplexu pôvodného bratislavského pivovaru Stein je možné vidieť, že dnešná situácia i vzťah verejnosti k historickému industriálu nie je celkom ustálený, nakoľko sa značná väčšina areálu asanovala. Avšak verejná mienka o tejto architektúre sa každým rokom zlepšuje, čím sa zvyšujú šance na lepšie zajtrajšky pre ostatné budúce pamiatky industriálnej architektúry. Aj keď značná časť práve pivovaru Stein padla pod silou necitlivej asanácie, bola to práve kvasiareň, ktorá ako industriálna relikvia svojim jedinečným prežitím zvýraznila dôležitosť týchto pamiatok, ktoré ešte stále nie sú celkom pochopené. Negatívne korelácie tejto výhradne technickej architektúry s negatívnymi konotáciami predošlého politického a sociálneho režimu, počas ktorého istá proporcia vznikla, to nerobia tejto architektúre o nič ľahšie, ba sa dá povedať, že sa jedná o jeden z najdiskriminovanejších druhov architektúry, keďže značná väčšina ľudí, čo zažila predošlý režim spája negatívne prežitky týchto čias s architektúrou, ktorá bola využívaná často ako propaganda. K lepšiemu pochopeniu tejto architektúry treba odstup nie len sociálny, ale najmä historický a 31 rokov je pravdepodobne ešte stále príkrátka doba k dostatočnému odstupu. Avšak sú to práve projekty ako kvasiareň, ktoré ukazujú, že aj táto architektúra je odrazom doby, ktorá bude navždy súčasťou našich dejín, a likvidáciou stavieb tieto dejiny nijak nezmeníme a ani by sme nemali sa snažiť zabudnúť, keďže práve dejiny sú pripomienkou i ponaučením, aby sme nerobili opätovné chyby.

Konverzia je jedným z prístupov ako opätovne vdýchnuť život do starých stavieb, ktorých funkcie už možno nie sú reálne, potrebné alebo zlučiteľné so súčasnými podmienkami danej stavby, miesta či mesta. Pri rekonštrukciách industriálu je prístupov veľmi veľa a neexistuje jeden univerzálny spôsob, keďže každá priemyselná stavba ponúka iné možnosti a príležitosti. A aj keď sa pre investorov zdá búranie ako najjednoduchšie riešenie, určite sa nejedná o najsprávnejšie. Pivovar Stein bol zamestnávateľom a miestom spomienok a prežitkov desiatok až stoviek ľudí, pre ktorých toto miesto malo značný osobný význam. Konverzia celej kvasiarne zahŕňala vyčistenie pôvodných foriem od všetkých časových nánosov a následnú obnovu všetkých častí do historicky pravdivého stavu. Zároveň išlo o úpravu niektorých pôvodných hmôt či dispozícií pre zaistenie a vytvorenie nových možností využitia týchto priestorov kvasiarne, čím sa značne prejavila adaptívna schopnosť industriálnej architektúry a ukázalo sa, že priestory po úpravách a vyčistení majú nie len nádej, ale i obrovský potenciál. Konverzia kvasiarne usilovala o maximálnu obnovu pôvodných hmôt, čím sa ukázalo, že i takáto architektúra má jedinečnú morfológiu, ktorú v žiadnych iných stavbách nenájdete, keďže priemyselné stavby sú pod celkom odlišnými nárokmi ako ostatné stavby a tým vyžadujú iný spôsob pri ich výstavbe, navrhovaní i nasledovnej obnove a vznikajú tu unikátne technologické postupy, ktoré posúvajú nie len stavebníctvo, ale i architektúru v pred.

7. Zdroje a použitá literatúra

Knihy:

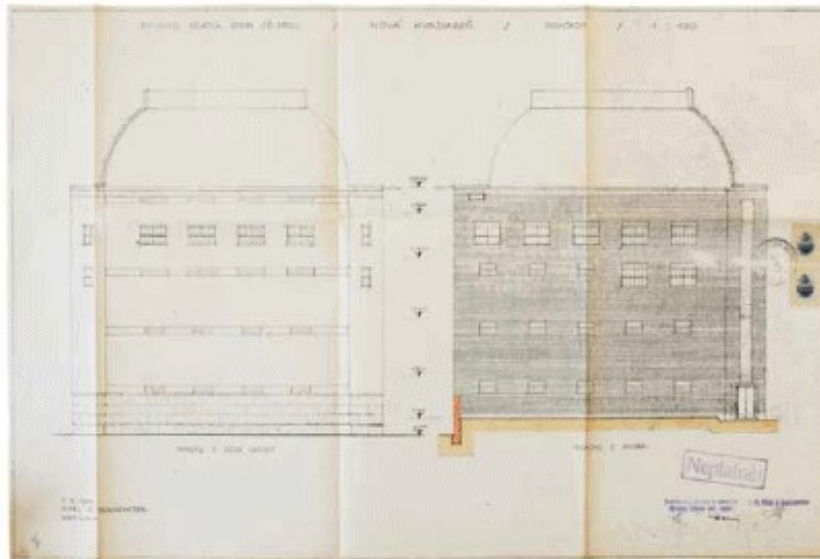
1. Nina Bartošová, Katarína Haberlandová, *Industrial očami odborníkov/pamätníkov*, Vydavateľstvo STU, 1. Vydanie, Bratislava 2016, ISBN: 978-80-227-4659-5
2. Petra Kalová, Nina Bartošová, Katarína Haberlandová, *STEIN A LUDWIGOV MLYN*, Vydavateľstvo STU - Slovenská technická univerzita v Bratislave, 1. vydanie, 2015, ISBN: 978-80-227-4476-8
3. Peter Szalay, Katarína Haberlandová, Katarína Andrášiová, Nina Bartošová v spolupráci s Bogár Králik Urban, *Moderná Bratislava*, USTARCH SAV a Marenčin PT, 456. publikácia. Prvé vydanie, Bratislava 2014, ISBN: 978-80-8114-327-4
4. Martin Kusý, *Architektúra na Slovensku 1945 – 1975*, PALLAS, Bratislava 1976
5. Laurajane Smith, *Uses of Heritage*, Routledge, OX, Veľká Británia 2006, ISBN10: 0-203-60226-9

Web:

1. Komentár a rozbor konverzie Spilky, *Archinfo*
<https://www.archinfo.sk/diela/obcianska-stavba/spilka.html> (vyhľadane 21/10/2020)
2. <https://bratislava.dnes24.sk/casy-keď-mala-bratislava-svoj-velky-pivovar-su-uz-prec-slava-piva-stein-vsak-zije-dalej-253897ň> (vyhľadane 28/10/2020)
3. <https://bratislava.sme.sk/g/43400/bratislavsky-pivovar-stein?gref=&photo=p1208172> (vyhľadane 21/10/2020)
4. <https://www.asb.sk/architektura/historicke-stavby/pivovar-stein> (vyhľadane 18/10/2020)
5. <https://www.yimba.sk/stein2-offices/v-spilke-v-steine-bude-pivny-bar-pivovaru-svijany> (vyhľadane 14/10/2020)
6. <https://kotp.sk/2014/02/06/k-vyznamu-a-hodnotam-byvaleho-pivovaru-stein/>
Klub ochrany technických pamiatok – KOTP (vyhľadane 22/11/2020)
7. Naďa Kirinovičová, *Pivovar Stein v rámci výstavy a projektu Industriál očami odborníkov*, Bratislava 2015, článok pre archinfo.sk

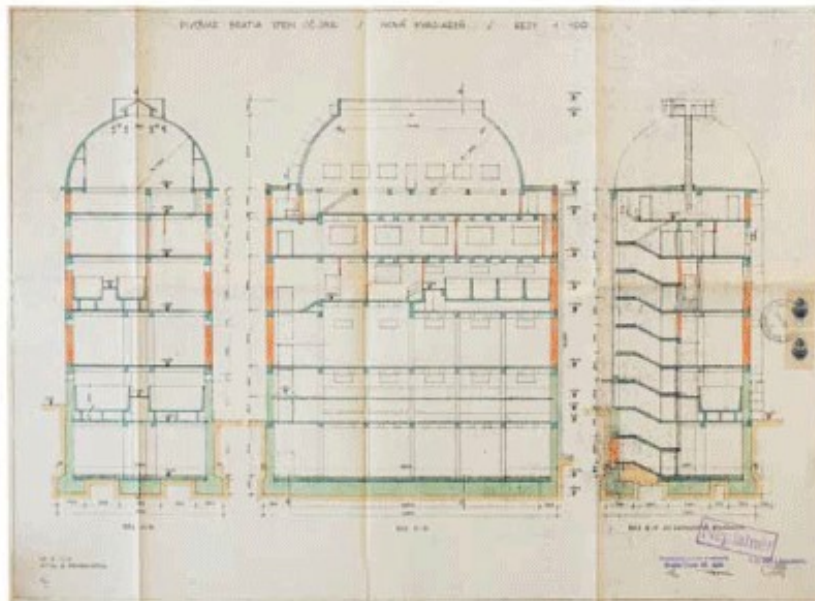
8. Dodatočné prílohy

Bratislavský
pivovar a
sladovňa,
Bratia Stein-
Projekt novej
kvasiarne
Pohľady od
Pitterl &
Brausewetter
z 1944

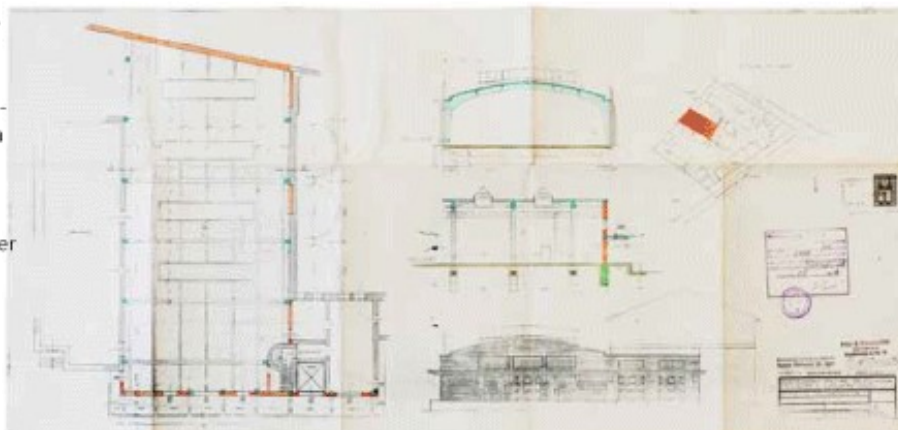

PRÍLOHA 1.

Bratislavský
pivovar a
sladovňa,
Bratia Stein-
Projekt novej
kvasiarne
Rezy od
Pitterl &
Brausewetter
z 1944

Bratislavský
pivovar a
sladovňa,
Bratia Stein-
Umyvárne a
smolárňa
sudov
Pitterl &
Brausewetter
z 1943

Zdroj: Archív hlavného mesta SR Bratislava: Pivovar Stein, úč. spol. Fond ÚHA. Reprofoto: Juraj Bartoš.

Obr. č. 2 – Pohľad na kvasiareň s vodnou chladiacou vežou v minulého storočia a z roku 2013

Vodná veža a Kvsiareň tzv. Spilka (1960?)

Zdroj: Fotoarchív KPU Bratislava

Vodná veža a Kvsiareň tzv. Spilka (júl 2013)

Zdroj: Ing. arch. Vladimír Husák, CSc

Príloha 3. obr. 3– Fotografia zachytávajúca kupolu ešte niekoľko rokov pred začatím obnovy, kde je ešte stále medená krytina i nápis s mottom Stein – pivo, ktoré sa na nič nehrá. Jednalo sa o nový prvok na kupole z roku 1989, ktorý bol prejavom novej ekonomiky voľného trhu, ktorý značne využíval marketing a promovanie značiek.

Zdroj: Foto: Archív firmy Prefa Aluminiumprodukte

Príloha 4 obr. 4 – Pohľad na kvasiareň z ulice Legionárska, kde je vidieť, že kupola nie je opticky uchopiteľná okolo idúcimi, avšak čo sa týka výškovej panorámy mesta, jedná sa o dominantný prvok

Zdroj: Fotografia od Štefan Cipár a Martin Matula pre archinfo.sk